

بررسی تحدید نسل و احکام آن از دیدگاه اسلام

پوهنوال عتیق الله نافع^۱

چکیده

این مقاله علمی- تحقیقی پیرامون (تحدید نسل و احکام آن از دیدگاه اسلام) می‌باشد. اهداف اساسی تحقیق مقاله‌ی علمی هذا را معرفی تحدید نسل، شناسایی موارد جایز و نا جایز، طریقه و وسایل شرعی آن تشکیل می‌دهد. روش این پژوهش به روش توصیفی- تحلیلی کتابخانه‌ای بوده، مطابق رهنمود معاصر نگارش مقاله علمی- تحقیقی- صورت گرفته است. یافته‌های این تحقیق عبارت اند از اینکه تحدید نسل در اصطلاح شرعی عبارت از متوقف ساختن و منع کردن حمل و ولادت بعد از رسیدن فرزندان به تعداد مورد نظر بوده و از منع و تنظیم نسل تفاوت دارد. موضوع تحدید نسل به شکل رسمی آن در نخست تحت عناوین: تحدید نسل یا کنترل جمعیت در اروپا مطرح گردیده و بعداً در دیگر مناطق و کشورهای آسیایی رواج یافته است. عمده ترین طرق منع و تحدید نسل عبارت از: اخراج رحم، خنثی کردن حجرات تناسلی زوجین، استفاده از آدویه و وسایل مانع بارداری و عزلت از خانم بوده است. در حالیکه شریعت اسلامی در فرزند آوری و افزایش نسل انسانی تأکید بیشتری داشته است. به همین دلیل از نظر اکثر فقهای متقدم و متأخر تحدید نسل و یا منع دایمی آن از ابتدای ازدواج جز در حالات موجودیت برخی ضروریات شرعی، مانند یقینی بودن خوف مرگ مادر، به جهت مشکلات خانواده‌گی، اقتصادی، صحتی و اجتماعی جواز ندارد. ولی تنظیم نسل به اساس مشکلات متذکره نیز جواز داشته است.

کلمات کلیدی: تحدید نسل، تنظیم نسل، حکم شرعی، منع نسل.

^۱ عضو کادر علمی دیپارتمنت ثقافت اسلامی پوهنځی شرعیات پوهنتون جوزجان

ایمیل آدرس نویسنده مسئول: atiqullahnaafeh@gmail.com

مقدمه

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْر اَنْفُسِنَا وَ مِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا، مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَ مَنْ يُّضِلِّهِ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَ نَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَ نَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُوْلُهُ.

اما بعد: موضوع تحدید نسل (محدود ساختن فرزندان) فعلاً در اکثر کشور های جهان رواج یافته است، ولی این پدیده در نخست بدون در نظر داشت کدام اصول و ضوابط در کشورهای غیر اسلامی مطرح گردیده، که آن را بهترین طریق پیشگیری از بحران اقتصادی و برخی از مشکلات دیگر دانسته، استفاده می کنند. البته موضوع تحدید نسل امروزه در اکثر کشورهای اسلامی و از جمله در کشور عزیز ما افغانستان نیز در حال شیوع و رواج یافتن می باشد، در حالیکه اکثر مسلمانان از حکم شرعی آن آگاهی درست نداشته، در جستجوی دیدگاه دین مقدس اسلام پیرامون این موضوع هستند. خوشبختانه شریعت اسلامی به حیث یک شریعت جامع و فراگیر، مشتمل و تنظیم کننده ی امور ابعاد مختلف زنده گی بشری در چهار چوب مشروعیت بوده، پاسخگوی تمام نیازهای انسان ها خواهد بود. بناء احکام قضائی جدید و معاصر از جمله تحدید نسل نیز در آن بیان گردیده و توسط فقها و به خصوص فقهای معاصر توضیح گردیده است. بنابر این، خواستم مقاله ی علمی - تحقیقی را تحت عنوان «بررسی تحدید نسل و احکام آن از دیدگاه اسلام» آماده نمایم. اهداف اساسی تحقیق این مقاله را امور ذیل تشکیل می دهد:

- معرفی تحدید نسل، تفاوت آن از منع و تنظیم نسل و تاریخچه ی آن؛
 - شناسایی عوامل، شرایط شرعی، طریق و وسایل شرعی تحدید نسل؛
 - شناسایی حکم شرعی تحدید نسل و موارد جایز و ناجایز آن در شریعت اسلامی.
- اهمیت تحقیق هذا در این است که امروزه موضوع تحدید نسل یا کنترل جمعیت در سایر کشورها و از جمله کشور عزیز ما افغانستان نیز مورد توجه برخی فامیل ها قرار گرفته و عملی می گردد، در حالیکه بسیاری مسلمانان از این پدیده و احکام شرعی آن آگاهی درست ندارند. در رابطه به این موضوع سؤالات ذیل مطرح می گردد: تحدید نسل و تفاوت آن از منع و تنظیم نسل چیست؟ این پدیده با کدام عوامل و از چه زمانی به وجود آمده و به کدام اهداف صورت می گیرد؟ تحدید نسل چگونه و با چه وسایلی صورت می گیرد؟ از همه مهم حکم شرعی این پدیده از نظر دین مقدس اسلام چی است؟ ان شاء الله تعالی در در لابلای بحث کوشش می شود تا به تمام سؤالات مطرح شده جوابات معقول و قناعت بخش کافی ارائه گردد. پیشینه ی تحقیق هذا نشان می دهد که تعدادی از فقها، دانشمندان اسلامی و به خصوص دانشمندان معاصر در نوشته های قدیم و معاصر خود پیرامون موضوع تحدید نسل نیز بحث هایی داشته اند که عمده ترین این نوشته ها به زبان عربی بوده و همچنان موضوع مورد تحقیق در این نوشته ها به شکل ضمنی و غیر مستقل مورد بحث قرار

گرفته است. روش این تحقیق به روش توصیفی- تحلیلی کتابخانه‌یی بوده و با استفاده از مراجع معتبر علمی و اسلامی مطابق رهنمود معاصر نگارش مقاله علمی- تحقیقی- صورت گرفته است.

تعریف تحدید نسل و اصطلاحات نزدیک به آن

در این بحث تعریف تحدید نسل و اصطلاحات نزدیک به آن مانند منع نسل و تنظیم نسل به ترتیب ذیل بیان خواهد شد:

الف - تحدید نسل: تحدید در لغت به معنای منع کردن، محدود ساختن، منحصر ساختن چیزی به تعداد معین زمان یا مکان معین و یا مشخص نمودن حد و مرز چیزی آمده است. (الرازی، ۱۴۲۰، ج ۱ ص. ۶۸). نسل در لغت به معنی ذریه، فرزند، تبار و خاندان می‌باشد (الجوهری، ۱۴۰۷، ج ۵ ص. ۱۸۲۹) و در اصطلاح تحدید نسل عبارت از متوقف ساختن حمل و ولادت بعد از رسیدن فرزندان به تعداد مورد نظر با استعمال وسایلی که مانع حمل خواهد بود (حنیف، ۱۳۹۴، ص. ۱۴۶).

ب- منع (قطع) نسل: منع نسل عبارت از استعمال وسایل مانع حمل، مانند دوری از جماع با زن، خوردن ادویه، ترک مباشرت با زن هنگام بارگیری و غیره می‌باشد.

ج- تنظیم نسل: تنظیم نسل عبارت از ترتیب و منظم ساختن سلسله‌ی ولادت‌ها با در نظر داشت مصالح زوجین از طریق ایجاد وقفه میان آنها می‌باشد، این اصطلاح هرچند با اصطلاح تحدید و منع نسل وجوه مشترک دارد، اماً بگونه‌ی کلی حکم فقهی آن از تحدید و منع نسل تفاوت است (هیأت کبار العلماء، بی‌تا، ج ۲ ص. ۵۰۵).

تفاوت اصطلاحات تحدید نسل، منع نسل و تنظیم نسل: به اساس تعاریفات اصطلاحات متذکره، مهم‌ترین تفاوت آنها در امور ذیل خواهد بود:

- اصطلاح اولی (تحدید نسل): توقف و خاتمه دادن به توالد است، بعد از ولادت تعداد مورد نظر فرزند.

- اصطلاح دومی (منع و قطع نسل): عبارت از عدم توالد و تناسل کلی است، یعنی ابتداءً و انتهاءً.

- اصطلاح سومی (تنظیم نسل): ایجاد وقفه میان ولادت‌ها است با در نظر داشت مصالح زوجین (الریاسة العامة لإدارات البحوث العلمیه والإفتاء والدعوت والإرشاد، بی‌تا، ج ۵ ص. ۱۱۴).

تاریخچه‌ی تحدید نسل: تحدید نسل در تاریخ بشریت سابقه‌ی طولانی دارد، چنانچه تمام ادیان و مذاهب موافق ازدواج و توالد و افزایش نسل بشری می‌باشد، متفکران، فیلسوفان، حکام و سلاطین نیز در تشکیل ازدواج و توالد در خانواده و افزایش نسل انسانی در جامعه نظر مثبت

داشته اند، ولی درعین حال شواهدی در جلوگیری از کثرت نفوس نیز وجود دارد. مثلاً قبل از اسلام در زمان جاهلیت احیاناً اولاد و فرزندان بنابر اسباب مختلف همچون ترس از نفقه و مخارج زنده گی و ننگ و عار و... به قتل می‌رسید و بر تعداد آنان محدودیت وضع می‌شد، اما شریعت اسلامی در فرزند آوری و افزایش نسل انسانی توجه خاص و تأکید بیشتر نموده، تحدید نسل را بدون دلایل موجه نکوهش کرده و نادرست خوانده است. چنانچه حدیثی از رسول الله صلی الله علیه وسلم چنین روایت گردیده است: «عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنِّي أَصَبْتُ امْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ وَجَمَالٍ، وَإِنَّهَا لَا تَلِدُ، أَفَأَتَزَوَّجُهَا، قَالَ: «لَا» ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَنَهَاها، ثُمَّ أَتَاهُ الثَّالِثَةَ، فَقَالَ: «تَزَوَّجُوا الْوُدُودَ الْوُلُودَ فَإِنِّي مُكَاتِرٌ بِكُمْ الْأُمَمِ» (السجستاني، بی‌تا، شماره‌ی حدیث؛ ۲۰۵۰، ج ۲، ص ۲۲۰). ترجمه: از معقل بن یسار رضی الله عنه روایت است، که او فرموده است: روزی مردی نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم آمد و گفت: من زنی صاحب شرف و زیبایی را یافتم، ولی فرزند نمی‌آورد [عقیم است]، آیا با وی ازدواج کنم؟ پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: نخیر، در بار دوم نیز آمد چنان پرسید، او صلی الله علیه وسلم نهی کرد، و در مرتبه‌ی سوم آمد و سؤال نمود، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمود: شما با زنان بسیار دوست داشتنی و بسیار زاینده ازدواج نمایید، که من در روز قیامت به کثرت شما [امت] می‌بالم.

همچنان برخی از مردم در زمان جاهلیت دختران را از سهم شیطان می‌دانستند و تعدادی هم از وجود آنان عار و ننگ داشته، که از وجود آنان حتی الامکان توسط زنده به گور کردن یا قتل آنان و غیره جلوگیری می‌کردند، ولی دین مبین اسلام این عمل آنان را نکوهش و ممنوع قرار داد. اما در تاریخ اسلام نیز باروش خیلی متفاوت از روش های متذکره جلوگیری از حمل وجود داشته است. طوریکه از حضرت جابر رضی الله عنه روایت است که او می‌فرماید: «كُنَّا نَعْرِضُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقُرْآنُ يَنْزِلُ» (القشیری، بی‌تا، شماره‌ی حدیث ۱۴۴۰، ج ۲، ص ۱۰۶۵). ترجمه: ما در زمان رسول الله صلی الله علیه وسلم [از خانم های خود] عزلت می‌نمودیم درحالیکه قرآن نازل می‌گردید. این حدیث شریف نیز دلالت دارد که روش عزلت گزینی جهت تحدید نسل در جوامع اسلامی نیز رواج داشته است. ولی این محدودیت در ملل غربی و غیر اسلامی مثلاً استرلیا و اسپانیا در اوایل به شکل‌های دیگری مانند اسقاط جنین، از بین بردن آن بعد از ولادت جهت رهایی از تکالیف آن از قبیل مخارج زنده گی، مداوی، تربیت و ... بوده است، البته بدون تفکیک بین پسر و دختر. طوریکه طفل را بعد از تولد می‌دیدند، اگر ضعیف، معلول و غیره باشد از بین می‌بردند تا آنکه به قسم رسمی برای اولین بار نظریه‌ی تحدید نسل توسط اقتصاددان انگلیسی مالتس و کشیش پروتستانت در اوایل قرن (۱۸ م) در اروپا مطرح شد و سپس فرانسیس بلاس فرانسوی و تشارلس‌تون پزشک مشهور آمریکایی به ترویج آن کوشیدند که بعداً در جوامع اسلامی نیز به شکل غیر رسمی رواج یافت (منظمة المؤتمر الاسلامی، بی‌تا، ج ۵، ص ۱۴۱).

دلایل و عوامل تحدید نسل: طرفدان تحدید نسل برای اثبات و ترویج نظریه‌ی شان

عوامل ذیل را دلیل برای تحدید نسل می‌دانند که مهم‌ترین این عوامل قرار ذیل اند:

۱- **خوف تنگ شدن زمین به مردم:** به نظر طرفداران این نظریه مناطقی که امکان سکونت مردم و زراعت و تولیدات آن محدود بوده و امکانات دیگر معیشتی از قبیل صنعت، مالداری، تجارت و امثال آنها نیز اندک اند، امّا برعکس آن توالد و تناسل جوامع بشری به صورت روز افزون و سریع در هرجا و هر زمان به شکل دوامدار و نامحدود ادامه پیدا کند، مناطق مسکونی برآنان تنگ شده و وسایل معیشتی بر ایشان کفایت نمی‌کند. سپس رسیده‌گی درست به مسایلی همچون نفقه (خوراک، پوشاک و مسکن)، وسایل بهداشتی، علمی و فرهنگی ایشان نیز مشکل خواهد شد. سرانجام این امر موجب مضایقه، بدبختی، فقر و غیره گردیده، مردم به گدایی و عقب مانده‌گی و هلاکت مواجه خواهند شد؛ بناءً ایجاب می‌گردد تا جمعیت بشری تحت کنترل و محدودیت قرار گیرد. (هیأت کبار العلماء، بی‌تا، ج ۲ ص ۵۰۶).

۲- **تحدید نسل خانواده را از فقر و آفات محافظت می‌کند:** این نظریه، نظریه‌ی مشهور دعوت‌گران تحدید نسل است و به نام تنظیم خانواده نیز شهرت یافته است. این مسئله مشابهت و مشترکاتی که با تحدید نسل دارد خیلی مورد توجه جوامع بشری نیز قرار گرفته است. در حالیکه حقیقت تنظیم نسل با تحدید نسل فرق دارد، چنانچه در تعریفات توضیح گردید. به هر حال به اساس این نظریات، مردم از هر ناحیه و به ویژه اکثراً از ناحیه‌ی اقتصاد از هم متفاوت اند. چنانچه برخی غنی و برخی فقیر اند و اغلباً فقراء نمی‌توانند به امور معیشتی و تربیتی فرزندان شان به صورت درست رسیده‌گی نمایند. لذا بهتر خواهد بود تا تعداد فرزندان خانواده محدود و کم باشند و به همین ترتیب در سطح یک جامعه، کشور و تمام جوامع بشری این روش روی دست گرفته شود (منظمة المؤتمر الاسلامی، بی‌تا، ج ۵ ص ۷۸).

۳- **تحدید نسل از صحت و جمال زن محافظت می‌کند:** همچنان طرفداران تحدید نسل استدلال می‌کنند که منع حمل و محدود ساختن توالد و تناسل در حفاظت جمال و صحت‌مندی زن مؤثر می‌باشد؛ زیرا از اثر تولد زیاد همواره قوت جسمی زن ضعیف شده و از اثر تکلیف زایمان پی‌درپی و نامحدود به جمال و صحت آن ضرر و لطمه وارد خواهد شد (بعض طبة العلم، بی‌تا، ج ۲۸ ص ۴).

اگرچه دلایل فوق به حیث عوامل و اسباب برجسته و مهم برای محدود ساختن نسل بشری می‌باشد و در عین حال انعکاس دهنده‌ی اهداف تحدید نسل نیز محسوب می‌گردد، ولی ممکن است که اهداف دیگری نیز مانند کم نمودن نفوس مسلمانان و... در نزد دعوت‌گران تحدید نسل

موجود بوده باشد، که آنرا از مردم پنهان و مخفی نگه دارند.

مناقشه بردلایل فوق: اگرچه دلایل فوق مورد پذیرش جوامع غیر اسلامی واقع شده است و عملاً از آن استفاده می کنند، ولی متأسفانه برخی از مسلمانان نیز از این نظریات متأثر گردیده و امروزه در برخی از کشور های اسلامی نظریه ی تحدید نسل رواج یافته است، اما بر دلایل متذکره انتقادات و مناقشات زیادی موجود بوده، که خلاصه ی آن ذیلاً بیان خواهد شد:

اول: موضوع تنگ شدن زمین یا تنگ شدن وسایل معیشتی و مواجه شدن مردم به حرج و هلاکت و غیره، یک گمانه زنی بیش نیست، لذا نمی توان به اساس آن حکم قاطع به موضوع بزرگ، که محدود ساختن نسل است، صادر نمود، همچنان خداوند متعال هر انسانی را توأم با توانایی و استعدادها خلق کرده است، که توسط آن تلاش نموده و کسب نفقه و امرار معیشت می نماید (الریاسة العامة لإدارات البحوث العلمیة والإفتاء والدعوت والإرشاد، بی تا، ج ۵ صص ۱۱۵-۱۱۶).

دوم: خداوند رازق انسان ها را خلق کرده و وسایل و امکانات گوناگونی را نیز در اختیار آنان قرار داده، و حتی موضوع رزق و روزی و امرار معاش آنان را تضمین نموده و به دوش خود گرفته است، چنانچه او تعالی فرموده است: **هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا** (البقره، آیه ۲۹). ترجمه: اوست آن ذاتی که آنچه در زمین است همه را برای شما آفرید. در آیه ی دیگری می فرماید: **وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا** (هود، آیه ۶). ترجمه: و هیچ جنبنده ای در زمین نیست مگر [اینکه] روزیش بر عهده ی خدای تعالی است. همچنان الله متعال در آیه ی دیگری از قرآن کریم فرموده است: **وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ خَشْيَةِ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ** (الأسراء، آیه ۳۱). ترجمه: و فرزندان خود را از بیم تنگدستی مکشید ما شما و آنان را روزی می دهیم.

سوم: مدعیان تحدید نسل گفتند که توالد و تناسل به جمال و صحت زنان ضرر دارد نیز درست نخواهد بود؛ زیرا اگر توالد و تناسل صرف جهت حفظ جمال زن منع و توقف شود، این کار جز شهوت پرستی و پیروی از هوا و هوس نیست، این کار جایز نخواهد بود، همچنان خالق کاینات حمل و ولادت را از غرایز و وظایف طبیعی و فطری زن گردانیده و باعواطف زن گره داده است، چنانچه اگر زنی از این غریزه محروم شود، به عقده، یأس و تشویش های روحی و روانی مبتلاء خواهد شد، بناءً ضررهای ناشی از منع و تحدید نسل بیشتر از عواقب سوء حمل و ولادت خواهد بود (ابوزید، ۱۴۱۶، ج ۵ ص. ۱۲۲).

عملیه ها و وسایل اساسی تحدید نسل: مهمترین عملیه و وسایل تحدید نسل عبارت اند از: اخراج رحم، خنثی کردن حجرات تناسلی زوجین، استفاده از ادویه های قطع و منع بارداری و عزلت از خانم و غیره خواهد بود (منظمه المؤتمر الاسلامی، بی تا، ج ۵ ص. ۱۴۳).

حکم شرعی تحدید نسل: برای تحدید نسل به هر شکلی که باشد (خواه قطع نسل به صورت قطع از ابتداء باشد یا قطع دایمی بعد از تولد یک فرزند، دو فرزند، سه فرزند و...) برخی دلایل اند که بر حرمت و ممنوعیت آن دلالت دارند و در عین حال تعدادی از دلایل هم وجود دارد که در بعضی حالات آن را جواز می‌دهد. اینک هر کدام این دلایل ذیلاً بیان خواهد شد:

الف: نصوص دلالت کننده بر تحریم تحدید نسل: این دلایل قرار ذیل اند:

۱- **کتاب الله:** چنانچه خداوند متعال می‌فرماید: «وَلَا ضَلَالَةَ لَهُمْ وَلَا مَنِيْنَهُمْ وَلَا مَرْئِيْنَهُمْ فَلْيُبَيِّنْ لَهُمُ الْآيَاتِ الَّتِي هُمْ يُخْلِفُونَ وَلَا يَخْلِفُ عَنْهُمْ شَيْءٌ» (النساء، آیه ۱۱۹). ترجمه: و آنان را سخت گمراه و دچار آرزوهای دور و دراز خواهیم کرد و دستور شان می‌دهم، پس گوش‌های چهار پایان را قطع می‌کنند و به ایشان دستور می‌دهم، پس آنان آفریده خدا را دگرگون می‌کنند.

وجه استدلال: از اینکه خداوند زنان را با فطرت و توانایی حمل و ولادت خلق کرده است، پس عقیم ساختن آنان درست نیست، زیرا این کار تغییر دادن خلق الله است، که از اغواگری‌ها و تزیینات شیطان بوده و برای دوستانش انجام می‌دهد. پس قطع کردن و بند ساختن ولادت جواز ندارد (مجله الجامعة الإسلامية بالمدينة النبوية، بی‌تا، ج ۱۸ ص. ۲۳۵).
و چنانچه امام قرطبی نیز در تفسیر این آیه فرموده است: خصی نمودن انسان جواز ندارد، زیرا این تغییر خلق الله می‌باشد (القرطبی، ۱۳۸۴، ج ۳ ص. ۳۹۵).

۲- **سنت رسول الله:** حدیثی از سعد بن وقاص رضی الله عنه چنین روایت گردیده است: «رَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عُثْمَانَ بْنِ مَطْعُونٍ التَّبَلُّ، وَلَوْ أَنَّهُ لَأَخْتَصِمْنَاهُ» (البخاری، ۱۴۲۲، شماره‌ی حدیث ۵۰۷۳، ج ۷ ص. ۴). ترجمه: پیامبر خدا عثمان بن مظعون را از کناره‌گیری و انقطاع از زنان منع کرد، و اگر اجازه می‌داد مایان خود را خصی می‌نمودیم.

۳- قیاس: تحدید نسل به اساس قیاس ذیل نادرست می‌باشد:

اول: یکی از اهداف اساسی شریعت اسلامی حفظ نسل بشر است، که قطع نمودن دایمی حمل منافی با این هدف بوده و هر عملی که برخلاف اهداف اساسی شریعت اسلامی باشد، نادرست خواهد بود (حنیف، ۱۳۹۴، صص. ۱۵۳-۱۵۴).

دوم: قطع نسل مخالف فطرت بشری است؛ زیرا فطرت بشری آمیخته با حب نسل‌گیری و اولاد است، پس تحدید نسل جواز ندارد. چنانچه مردمان جاهل قبل از اسلام نیز اولادشان را از ترس فقر و تنگ‌دستی از بین می‌بردند، خداوند متعال آنان را شدیداً از این کار نهی کرد.

سوم: قطع نسل و تحدید دایمی نسل به منزله‌ی زنده به گور کردن است، پس جواز ندارد. به اساس دلایل فوق، نظر اکثر فقهای متقدمین و متأخرین نیز بر عدم جواز قطع و تحدید نسل بوده است، مگر در مواردی که ضرورت شدید به میان آید و داکتر حاذق مسلمان به انجام آن

مشوره دهد (منصور، ۱۹۹۹، صص. ۱۲۶-۱۲۷).

ب: دلایل جواز دهنده‌ی تحدید نسل در حالات خاص: البته طرفداران این عملیه اکثراً

فقه‌های معاصر می‌باشند، که آنان عقیم سازی یا قطع کردن و محدود ساختن نسل را به اساس برخی از دلایل و ضرورت در حالات خاص جواز می‌دهند. مهم‌ترین این دلایل قرار ذیل اند:

- ۱- مبتلا بودن مادر به امراض قلبی شدید و حاد.
- ۲- مبتلا بودن مادر به برخی از امراض جهاز تنفسی.
- ۳- عاید شدن مادر به برخی از امراض صعب العلاج (منظمه المؤتمر الاسلامی، بی‌تا، ج ۵۵ ص. ۷۶).

۴- موجودیت خطر مرگ مادر از اثر ولادت: طوری که به برخی از زنان ولادت مشکل بوده، که حتی ولادت آنها بدون عملیه‌ی جراحی ممکن نمی‌باشد و هر بار ولادت آنان با عملیه‌ی جراحی صورت می‌گیرد. در این صورت منع حمل یا محدود ساختن نسل جایز است؛ زیرا حفظ حیات مادر نسبت به فرزند از اینکه اصل است، مهم می‌باشد؛ بناءً اگر ولادت‌های پی در پی در مادر ضررهای شدید صحتی همچون دچار ضعف، امراض قلبی و... را بار داشته باشد و داکتر ماهر مسلمان بر منع حمل توصیه نماید، در این صورت مادر می‌تواند از وسایل منع و تأخیر حمل استفاده نماید، اما اگر صحت مادر خود بخود یا از اثر تداوی بهبود بیابد و قوت جسمی پیدا کند، نمی‌تواند به منع و قطع حمل خود ادامه دهد (المسند، ۱۴۱۴، ج ۳، ص. ۱۹۹).

یافته‌ها: از تحقیق هذا نتایج ذیل حاصل گردید:

۱- مفهوم تحدید نسل و حکم شرعی آن در کل از اصطلاح منع نسل و تنظیم آن تفاوت داشته است.

۲- اگر چه سیر تاریخی تحدید نسل به زمان‌های جاهلیت قبل از اسلام می‌رسد، اما به شکل رسمی آن تحت عناوین همچون تحدید نسل یا کنترل جمعیت در اوایل قرن (۱۸ م) در اروپا مطرح گردیده و بعداً در کشورهای اسلامی رواج یافته است.

۳- عمده ترین عوامل و دلایل تحدید نسل، که از جانب حامیان این نظریه مطرح گردیده و سپس مورد نقد و رد نیز قرار گرفته است، عبارت اند از: موضوع اقتصادی، اجتماعی، خانواده‌گی، صحتی و غیره بوده است.

۴- مهم‌ترین روش‌های منع و تحدید نسل اخراج رحم، خنثی کردن حجرات تناسلی زوجین، استفاده از ادویه و وسایل قطع و منع بارداری و عزلت‌گزینی از خانم و غیره بوده است.

۵- عمده ترین مجوز شرعی شروط و موارد قطع و تحدید نسل عبارت اند از: ۱- یقینی بودن خوف هلاکت مادر در صورت ولادت پی‌درپی، ۲- خوف دچار شدن مادر به امراض صعب العلاج و

خطرناک قلبی و جهاز تنفسی و... ۳- عدم وجود مطلق امکانات معیشتی و صحتی و فقر شدید، که قطعاً به تأمین نفقه‌ی فرزندان رسیده‌گی نتواند، ولی در این صورت فقط محدود ساختن تعداد فرزندان جایز است، نه قطع دایمی توالد از ابتدای ازدواج، أمّا حکم شرعی تنظیم نسل تا سه سال بدون کدام مشکل جایز بوده و بالاتر از آن نیز بنابر تحقق شروط و ضرورت خاصی با مشوره‌ی داکتر حاذق مسلمان جایز خواهد بود.

نتیجه‌گیری:

دین مبین اسلامی در فرزند آوری و افزایش نسل انسانی توجه، تشویق و ترغیب بیشتر نموده، و تحدید نسل را بدون دلایل و موارد معقول نکوهش کرده و نادرست خوانده است. از دیدگاه اکثر فقهای متقدم و متأخر قطع دایمی نسل از ابتدای ازدواج و همچنان تحدید نسل جز در شرایط خاص و موجودیت برخی دلایل معقول، ضروریات شرعی و دلایل و مشکلات سطحی جواز ندارد. ولی حکم تنظیم نسل بنابر ملاحظات مشکلات فوق و قواعد و ضوابط خاص شرعی جواز داده شده است.

از نظر شریعت اسلامی بهترین زنان مسلمة بعد از داشتن اخلاق، بسیار دوست دارنده‌ی شوهر و بسیار فرزند آور آنان بوده است، بنابر این در شریعت اسلامی منع نسل و تحدید آن را جز در موارد موجه و عذر شرعی نادرست می‌باشد.

از نظر بنده (محقق) نیز باید تحدید نسل و همچنان قطع دایمی آن از ابتدای ازدواج جز در شرایط خاص و با موجودیت یک سلسله دلایل معقول و ضروریات شرعی و مشکلات سطحی صورت نگیرد.

پیشنهادهای:

برای اینکه مسلمانان از احکام شرعی تحدید نسل، منع نسل و تنظیم نسل آگاهی لازم یابند و در این امور جز در موارد معقول و مشروع دست نزنند، امور ذیل پیشنهاد می‌گردد:

۱- مسلمانان باید آیات، احادیث و نصوص شرعی و نوشته دانشمندان قدیم و معاصر اسلامی را در ارتباط به توالد و تناسل، تحدید نسل، منع نسل و تنظیم آن مطالعه نمایند.

۲- موضوع تحدید نسل، منع نسل و تنظیم آن باید با تمام موضوعات متعلق به آنها در مفردات درسی مضامین دیپارتمنت ثقافت اسلامی و دیگر دیپارتمنت‌های پوهنحی شرعیات گنجانیده شود.

۳- اساتید پوهنځی‌های شرعیات پوهنتون‌ها و دیگر دانشمندان و نویسندگان اسلامی در ارتباط موضوع تحقیق هذا (تحدید نسل و احکام شرعی آن) تحقیقات بیشتر و بهتری را به زبان های ملی و بین المللی انجام دهند تا استفاده به تمام علاقمندان میسر گردیده، سطح رعایت آداب هذا بیشتر گردد.

۴- وزارت محترم ارشاد حج و اوقاف امارت اسلامی و دانشمندان اسلامی در برنامه خطبه و آگاهی‌دهی در مساجد، رسانه‌های خبری و صفحات مجازی، موضوع تحقیق هذا را نیز شامل سازند و همچنان وزارت امر به معروف و نهی از منکر نیز در همچو قضایای مهم مداخله نموده و عاملین غیر شرعی تحدید نسل، منع و تنظیم آن را منع کرده، مورد مجازات قرار دهد.

مآخذ

قرآن کریم.

ابوزید، بکر بن عبدالله بن محمد. (۱۴۱۶ ق). *فقه النوازل*. ج ۵، طبع اول، مصر: موسسه رسالت. البخاری، محمد بن إسماعیل أبو عبدالله البخاری الجعفی. (۱۴۰۷ ق). *صحیح البخاری*، المحقق: مصطفى ديب البغا، ج ۷، ط. ۳، بیروت: دار ابن کثیر. الجامعة الإسلامية بالمدينة النبویه. (بی‌تا). *مجله الجامعة الإسلامية بالمدينة النبویه*. ج ۱۸، /المکتبه الشامله، بدون طبع.

الجوهري، أبو نصر إسماعيل بن حماد الجوهري الفارابي. (۱۴۰۷ ق). *الصحاح تاج اللغة و صحاح العربيه*. تحقيق: أحمد عبد الغفور عطار، ج ۵، الناشر: دار العلم للملايين - بيروت. *الرئاسة العامه لإدارات البحوث العلميه و الإفتاء والدعوة والإرشاد*. (بی‌تا). *مجله البحوث الإسلامية*. ج ۵، الناشر: الرئاسة العامة لإدارات البحوث العلميه والإفتاء والدعوة والإرشاد - مصر. الرازی، زین الدین أبو عبد الله محمد بن ابی بکر بن عبد القادر الحنفی الرازی. (۱۴۲۰ ق). *مختار الصحاح*، المحقق: یوسف الشیخ محمد، ج ۱، الناشر: المکتبه العصریه-بیروت، الطبع الخامس. السَّجِسْتَانِي، أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن عمرو الأزدي السَّجِسْتَانِي. (بی‌تا). *سنن أبي داود*، ج ۲، المحقق: محمد محیی الدین عبد الحمید، بیروت: المکتبه العصریه.

القرطبي، أبو عبد الله محمد بن أحمد بن أبي بکر بن فرح الأنصاري الخزرجي شمس الدين القرطبي. (۱۳۸۴ ق). *الجامع لأحكام القرآن = تفسير القرطبي*، المحقق: احمد البردونى و إبراهيم أطفيش، ج ۳، الناشر: دار الكتب المصريه - القاهرة، الطبع الثانى. القشیری، مسلم بن الحجاج ابوالحسن القشیری النيسابوری. (بی‌تا). *صحیح مسلم*، المحقق: محمد فؤاد عبدالباقي، ج ۲، بیروت: دار إحياء التراث العربی.

المسند، محمد بن عبد العزيز بن عبد الله (۱۴۱۴ ق). فتاوى إسلاميه. ج ۳، الناشر: دار الوطن للنشر - الرياض.

بعض طلبه العلم. (بی تا). بحوث لبعض النوازل الفقهية المعاصر. المكتبة الشاملة، بدون طبع.
حنيف، عبدالحق. (۱۳۹۴). تحديد نسل - مجله ی چراغ حکمت. شماره دوم، پروان: دانشگاه پروان.
منصور، محمد. (۱۹۹۹ م). الاحکام الطبيه المتعلقة بالنساء. الرياض: دار عالم الكتب.
منظمة المؤتمر الاسلامی. (بی تا). مجلة مجمع الفقه الاسلامی. شماره پنجم، ج ۵، جده: منظمة المؤتمر الاسلامی بجده الرئاسة العامة لإدارات البحوث العلمية والإفتاء والدعوة والإرشاد.
هیأت كبار العلماء بالملكة العربية السعودية. (بی تا). أبحاث هیأت كبار العلماء. ج ۲، المكتبة الشاملة، بدون طبع.
